

שראה רבה בר בר חנה בריות מיוחדות
בכחם וגדלם:

א. אמר רבה: (33) לדידי חזי לי (34) הורמין בר
לילית [שם של שד (35)], כי קא רהיט אקופיא
דשורא [על שיני החומה] דמחוזא, ורהיט
פרשא כי רכיב חיותא מתתאיה, ולא יכיל
ליה.

[ראיתי את השד שנקרא הורמין בן לילית,
שהוא רץ על חומת העיר נהרדעא, ופרש
רוכב על בהמה לפי תומו תחת החומה –
סמוך לחומה על הקרקע, ולא הצליח השד
להשיג את הפרש ולהזיקו, היות והפרש דהר

במהירות]. (36)

זמנא חדא, הוה מסרגאן ליה [היו קשורות כל
אחת לחוד באוכף], תרתוי כודנייתי [פרדות]
וקיימן, אתרי גישרי דרוגנג [שם נהר]. עג-ב
ישורא [קופץ] מהאי להאי ומהאי להאי.

[פעם אחת, היו שתי פרדות, קשורות כל
אחת לחוד באוכף, ומוכנות לו לרכיבה.
ושתי הפרדות עמדו על שני גשרים של נהר
"רוגנג" והיו הגשרים רחוקים זה מזה; פרדה
אחת עמדה על גשר זה, ופרדה אחת עמדה
על גשר זה, והיה השד קופץ מפרדה זו
לפרדה זו].

שד, כי אינו מדבר כאן מן השדים, ובריה רוחנית
היא שאינה בכלל המזיקים את הבריות ועניינה
מהירות וזריזות בלא מונע, ראה שם.

36. על פי רשב"ם. ובא מאמר זה להודיע
צדקותיו של הקדוש ברוך הוא, שמרחם על
בריותיו, ואינו נותן רשות לאלו להזיקן. [שהרי
הפרש רכב לפי תומו ונתן השי"ת בלבו לרכוב
מהרה ועל ידי זה ניצול מן המזיק].

עוד יש ללמוד ממאמר זה לא לצאת בדרך
יחידי, שהרי לולא שהצילו הבורא היה ניזוק –
רשב"ם. [משמע, שהיה רוכב חוץ לחומה, שהרי
בין החומות מצויים בני אדם].

ובפירוש רבינו גרשום כתוב: ולא יכול –
פרשא למימטייה להווא שד. משמע, שהפרש
דהר לאותו כיוון של השד, והשד השיגו, וקא
משמע לן גבורתו של השד. [וב"חידושי גאונים"
על עין יעקב הביא מספר "עוללות אפרים"
שמאמר זה רומז על אדם הרודף להרבות נכסים
ולא יגיע לתכליתו, כי לעולם לא ישבע, וראה
עוד במהרש"א].

וב"עין יוסף" פירש בשם הגר"א שמאמר זה
רומז לבני אדם שכל מעשיהם ועסק תורתם הוא

הצדיקים שנמשלו לחול היס מושלים בו, ואפילו
כחוט השערה אין היצר יכול להם, כי הקב"ה
עוזר לאדם להתגבר על יצרו.

ובמהרש"א פירש כל מאמר זה מענין צרות
הגלות, שהרשעים אינם רוצים להכנע לאומות
העולם, ורק על ידי כניעה יש הצלה וריוח מעט
בגלותנו. וגדול הרועה שמציל שה אחת בין
שבעים זאבים, על ידי זכויות הצדיקים שנמשלו
לחול.

33. ב"עין יעקב" איתא רבה בר בר חנה.

34. ראה לעיל ב"פתיחה" דברי הריטב"א בשם
הגאונים, אך הכא צריך תלמוד אמאי קטלוהו בי
מלכותא, אם לא נראה דבר זה אלא לרבה בר בר
חנה בחלומו! ? ושמא רק מעשה דפרשא ראה
בחלום, אבל מעשה דשורא מהאי להאי היה
נראה לעיל כל. [ולדברי מהר"ל אתי שפיר, ראה
[שם].

35. רשב"ם. וכן פירשו רש"י ותוספות בסנהדרין
לט א [אלא דפליגי אם גרסינן הורמין או
הורמין] אבל המהר"ל כתב שהורמיו זה אינו

ונקיט השד תרתי כסא דהמרא בידיה, ומוריק מהאי כסא להאי כסא ומחאי להאי, ולא נטפא ניטופתא לארעא.

[השד החזיק בידו שתי כוסות יין, (1) ותוך כדי קפיצה מפרדה לפרדה היה מרוקן כוס אחת לחבירתה, וחוזר ומרוקן מן השניה לראשונה, ואפילו טיפה אחת של יין לא נטפה לארץ].

ואותו היום, יום רוח סערה, שיורדי הים

"יעלו שמיב, ירדו תהומות" (2) באניותיהם, על ידי הרוח, הוה, ואף על פי כן לא נפלה טיפה לארץ.

עד דשמעו בי מלכותא דשדים (3) וקטלוהו [הרגוהו] לפי שאין דרכו של שד להראות את גבורתו כל כך. (4)(5)

ב. אמר רבה: (6) לדידי חזי לי אורזילא [ראם] בר יומא, שנולד באותו יום, דהוה גדול כהר תבור. (7) וחר תבור כמה הוי? ארבעין (8)

כן, והוא מעשה שדים — "עיון יעקב" [ובריטב"א כתב: יש אומרים שהורמין בר ליליתא היה שד, ויש אומרים שהוא שם אדם שהיה יודע מאד במעשה שדים ואחיזת עינים].

וראה במהרש"א שפירש מאמר זה לענין מלכות אדום ויון שיהיו שולטים לימות המשיח וסופן לשתות כוס התרעלה ועומדים הם לכלייה כהמס דונג מפני אש.

והגר"א פירש מאמר זה לענין פיתוי היצר לכבוד ולתאוה, ואין לב לדעת שסופו לארעא, עד ההוא יומא שהנפש ורוח המשכילים יעלו שמים, ונפש ורוח הבהמית ירדו תהומות, עד דשמעו בי מלכא דרקיע וקטלוהו, כי כל הימים מדת הדין מקטרגת, ואין שומעין לה, עד ההוא יומא, ועל כן נקרא הקב"ה "נושא עון" שסובל אותו עד ההוא יומא — "עץ יוסף".

6. בזבחים קיג ב איתא רבה בר בר חנה, וכן גורס כאן ב"עין יעקב". [וכן משמע מדאמר לקמן ואמר רבה בר בר חנה].

7. ראה בתוספות בזבחים שאין הכוונה לאותם בופל"ש שאנו קוראים ראם [ונפקא מינה: להתיר את חלבם, היות וראם הוא חיה שחלבה מותר], כי אותם שבמקומינו קטנים הם, ואין לומר שהם מין ראם, ויש במינו גדול, והסוגיא מיירי במין הגדול שבהם, כדמוכח בסוגיא בזבחים.

8. כך צריך לומר, וכן איתא בזבחים —

להתנאות בהם וקרדום לחפור בהם, והם על חומת העיר מחוזה; אך הפרש הרוכב בתחתית החומה, הוא תלמיד חכם הלומד לשם שמים. ואמר רהיט פרשא ולא יכל ליה, שהלומד "לשמה" קשה לו ללמוד כל כך בשקידה רבה.

1. כתב הרשב"ם: תרתי כסא דחמרא — שניהם מלאים יין, והיה מוריק תרוייהו ביחד זה בתוך זה. וכתב הרש"ש: זה דבר שאי אפשר, ומנין לו.

2. הוא מלשון הכתוב [בתהילים קז כו] שבשעת סערה הגלים מעלים את הספינה לגובה רב ומיד יורדת היא לעומק.

3. רבינו גרשום ורשב"ם. עוד כתב רשב"ם: ואית דאמר בי מלכא — קיסר הרגו, שהיה ירא שלא יטול המלכות ממנו, שהיה אותו שד מאדם הבא על השידה, והיה דר בין האנשים.

4. ראה ברכות מג ב: לאחד נראה השד ומזיקו כו', והכא הענישוהו היות שפרסם את כוח גבורתו, והיא כוונת רשב"ם שכתב: והרגוהו מפני שהיה מגלה סודם. ורבינו גרשום כתב לפי שאין דרכו של שד להראות עצמו כל כך.

5. עניינו של מאמר זה הוא, שאף אם יעשה אדם כאלו מעשים, אל תחזיקוהו בזה לאדם גדול, לשמוע אליו כאלהיהו בהר הכרמל, כי כבר נעשו דברים כאלו על ידי הורמין בר לילת גם

פרסי.

[ראיתי צפרדע גדולה כמו הכרך "אקרא דהגרוניא" וכרך זה יש בו שישים בתים].

המשיך רבה ואמר: **אתא תנינא, בלעה את הצפרדע, אתא פושקנצא** [עורב נקבה] **ובלעה לתנינא, ופליק העורב ויתיב כאילנא.**

[רבה ראה שבא תנין ובלע את אותה צפרדע, ואחר כך באה עורב נקיבה ובלעה את התנין, שבלע את הצפרדע הענקית, ואחר כך עלה העורב וישב על גבי אילן].

תא הזי, כמה נפיש חיליה דאילנא!

[בא וראה, כמה גדול כוחו של האילן, שביכולתו לשאת את העורב שבלע את

ומשאכא [אורך] **דצואריה**, של אותו ראם בן יומו — **תלתא פרסי.**

ובי מרבעתא דרישיה [מקום הנחת ראשו], כשהוא שוכב על הקרקע — **פרסא ופלנא.**

רמא כופתא [הטיל הראם רעי], **וסבר ליה** הריעי **לירדנא**, מרוב גדלו, עד שמסמסוהו המים מעט מעט, ושוב יכולים מי הירדן לזרום כדרכם.⁽⁹⁾

ג. **ואמר רבה בר בר חנה: לדידי חזיא לי** **היא אקרוקתא** [צפרדע] **דהויא גדולה כי אקרא דהגרוניא** [שם של עיר] **ואקרא דהגרוניא כמה הוא גדול? שתין בתי.**

מהרש"א ורש"ש.

9. א. **רשב"ם** [ורבינו גרשום]. היות ויש לפרש מאמר זה כפשוטו, והרי אנו רואים שהירדן ממשיך לזרום, אלא על כרחך שבמשך הזמן נשטף הכופתא והתמסם.

ב. **ובריטב"א** כתב: זה היה משל שראה אמונת הישמעאלים שקמה מהרה כמעט, וראמה וגבהה, ובצואתם קלקלו הירדן שהוא אמונת ישראל.

ג. והגר"א כתב: סדר הלימוד הוא לשמוע מרבו עד שימלא כריסו לדעת את כל התורה, ואחר כך יעסוק בשימוש תלמידי חכמים ולפלפל, והמשנה את הסדר, שלומד בתחילה כדי לדעת לפלפל ולהיות בעל קרנים לנגח אחרים בפלפולו מחמת קנאה, גם מקצת תורה ששמע בנערותו, יאבד ממנו.

וזהו שאמרו: **האי אורזילא בר יומיה** — הוא הראם שעליו נאמר [דברים לג יז]: "קרני ראם קרניו", וביום הראשון שבא ללמוד הוא צועק ומפרסם כמו הגדולים אשר בארץ.

ורוצה להיות **כהר תבור** שעבר את הים כדי שתנתן עליו התורה [ראה מגילה כט א] והר תבור הוא **ארבעים פרסה** וכך הוא סבור שביום אחד הוא התקדם מהלך ארבעה ימים עד שנעשה "זקן ויושב בישיבה"

וכסבור הוא שכבר הגיע לתכלית הגדולה כענן שגובהו **תלתא פרסי** [לקמן עה ב] ומניח את ראשו בין הגדולים, אף שיהיו גדולים כמה רבינו שהיתה חנייתו באמצע מחנה ישראל, והאי אורזילא הוא מ"ערב רב" ועומד חוץ למחנה ישראל, אמנם מניח ראשו במקום גדולים. [פרסא ומחצה — אמצע מחנה ישראל שהיה שלש פרסאות].

וכאשר הוא רואה שאינו יכול לנצח את התלמידי חכמים הוא מבאיש את ריחו, כי כן דרכי הקנאה, כשאינו יכול להגביה את עצמו, אז הוא מבאיש ומטנף את חבריו, ואמרו [קידושין ע ב]: כל הפוסל במומו פוסל, וזהו **רמא כופתא** ו**סבר לירדנא** כי התלמיד חכם נקרא "ירדן" — "עץ יוסף".

התנין שבלע את הצפרדע הענקית].

אמר רב פפא בר שמואל: אי לא הואי התם,
וראיתי דבר זה, **לא הימני** [לא הייתי יכול
להאמין] שיתכן דבר כזה.⁽¹⁰⁾

ועתה מביאה הגמרא ארבעה מאמרים ממה

שראו רבה בר בר חנה וחבריו כשנסעו
בספינה:

א. **ואמר רבה בר בר חנה: זימנא חדא, הוה**
קא אזלינן בספינתא [פעם אחת נסענו
בספינה].

שלמד בגרונו — **אקרא דהגרוניא** —
ששים מסכתות.

ובא היצר הרע שנקרא תנין לפתות את
התלמיד חכם שלא יעסוק בתורה מחמת חסרון
מזונות. [נחש בארץ, הוא היצר המפתה את עמי
הארץ; תנין בים, הוא היצר המפתה תלמידי
חכמים שהילוכם בים התלמוד ובמעייני
החכמה].

ועל ידי פיתוי זה **בלעה** תנינא לצפרדע [ענין
ה"בליעה" אפשר לפרש על פי מה שאמרו שנה
ופירש קשה מכולם, וגרוע הוא מאשר אילו לא
למד מעולם].

והעצה לכך היא: להיות **כעורב** — כמו
שאמרו [עירובין כב א]: "שחורות כעורב"
שנעשה על בניו אכזרי כעורב ואז הקדוש ברוך
הוא נותן להם מזונות כבני עורב אשר יקראו אל
ה'.

ואז **סליק** התלמיד חכם ו**יתיב באילנא,**
שמזמן לו הקדוש ברוך הוא אדם להחזיקו,
כיששכר וזבולון, כמו שכתוב: "עץ חיים היא
למחזיקים בה".

ומסיים: **תא חזי כמה נפיש חיליה דאילנא**
— תמכין דאורייתא, שהרי מצאנו בברכת יעקב
ומשה שהקדימו וזבולון ליששכר, כי מעלת
המחזיק גדולה היות ויכול הוא **לכבוש את**
יצרו לחלק נכסיו. [ראה להלן עה א הערה 14
בשם ה"תורת חיים"].

ועל זה אמר רב פפא בר שמואל [שהיה
בבל]: **אי לאו דהואי התם בארץ ישראל, לא**
הימני לפי שבבבל לא ראה כלל מחזיקי תורה

10. א. ענין מאמר זה, כתב הריטב"א: הוא
משל על מלכות בני ערב, והם המושלים
בישראל אחר שנתערבו בהם כמה אומות. וגדול
כחו של אילן ונפלאות השם יתברך שיכולין
ישראל לחיות עמהם ולקיים תורתם ביניהם,
ואלמלא שאנו רואים, לא היינו מאמינים.

ב. ובמהרש"א פירש מאמר זה על המלכויות
המושלות בעולם מבית שני עד ביאת גואלנו
במהרה בימינו [כדרך שראה דניאל] **אקרוקתא**
— צפרדע היא מלכות אלכסנדרוס מוקדון מיון,
ועל שם חכמת יונית נקראת צפר דע [מלשון
דעה].

תנינא — נחש הוא אדום, על שם נחש
הקדמוני, ועל שם כעסו עמנו שהחריבו בית
המקדש וכתיב [דברים לב לג]: כי חמת תנינים
יינם".

פושקנצא — עורב נקבה הוא מלכות
ישמעאל. [ראה בכא קמא צב ב לא לחינם הלל
רזיר אצל עורב, היינו עשיו לקח את בת
ישמעאל לאשה].

וסליק ישמעאל לארץ ישראל, בזכות **אילנא**
— אברהם שהבטיחו הקב"ה [בראשית יז כ]:
"והפריתי אותך... ונתתיו לגוי גדול". **תא חזי**
כמה נפיש חיליה דאילנא שעדיין זכותו
והבטחתו נטויה וכידו ארץ ישראל ורוב הגולה
עד בא יום הגאולה במהרה בימינו אמן סלה.

ג. וב"עץ יוסף" כתב לפרש מאמר זה בשם
הגר"א על תלמיד חכם — **צפרדע.** [כמו
צפרדע שאינה שקטה ביום ובלילה, כך תלמיד
חכם עוסק בתורה ביום ובלילה].

ומלחו מיניה, מבשרו, עבור בני אדם משתיין מחוזי [כרכים] רחוקים ממקום נפילת הדג, שלא היו יכולים לאכול בשר טרי מדג זה, ועל כן מלחו את בשרו כדי שיתקיים, ונשארו למקומם.

ומלאו מהשומן שבחד גלגלא דעיניה, תלת מאה גרבי [סאים⁽¹²⁾] משחא, שמן.

וכי הדרן לאותו מקום לבתר תריסר ירחי שתא, חזינן דהוה קא מנסרי בשורי מזרמי, ויתבי למבנינהו הנך מחוזי.

[כשחזרנו לאותו מקום אחר שנים עשר חדשים, ראינו שמנסרים "קורות" מעצמותיו של הדג, כדי לבנות את אותם כרכים שחרכו מחמתו].⁽¹³⁾

וחזינן ההוא כוורא, דיתבא ליה אכלה טינא באוסייה, ומית, ואדהוה מיא, ושדיוהו לגורא.

[ראינו דג ענק, שנכנס שרץ קטן בנחיריו, ומת הדג הגדול ממנו,⁽¹¹⁾ ואז דחו אותו מי הים אל שפת הים, כדרך כל דבר מת שהמים פולטים אותו אל החור].

והרוב מיניה שתיין מחוזי [הים השליך את גופתו הענקית של הדג, על מקום שהיו בו ששים כרכים, וכולם נחרכו].

ואכול מיניה, מבשרו, בני אדם משתיין מחוזי [כרכים], שהיו בסמוך למקום הדג, ויכולים לאכול מבשרו בעודנו לח וטרי.

11. כתב רשב"ם: ונראה לי דהיינו כילבית, כדאמרינן [שבת עז ב] אימת חלש על גבור, אימת כילבית על לויתן. [וראה במהר"ל דממאמר זה יש ללמוד שדוקא הבריה הקטנה היא זו שמתנגדת לבריה הגדולה ומבטלת את כוחה]. משמע ש"אכלה טונא" הוא כינוי לשרץ קטן ולא שמו של השרץ, אך רבינו גרשום פירש שזהו שמו של השרץ. [ובערך ערך אס כתב שנכנס לו שרץ קטן שנקרא "טונא". וגורס: דסליק עליה טונא אכליה באוסייה ומית, משמע שהשרץ אכל אותו בנחיריו].
וראה תוספות במועד קטן יא א שכוורא הוא דג מסויים שכך שמו.

12. על פי רש"י כתובות קיא ב וראה רש"י פסחים לו ב ומשנה תרומות י ח [מדות ושיעורי תורה פרק יד הערות 68 69].

13. ראה במהרש"א שמאמר זה רומז על

— "עץ יוסף". [וראה מה שכתב בקיצור ב"ד יוסף"].

ד. ובספר "אמת ליעקב" פירש מאמר זה על ישראל שבשעת החורבן כינו אותם בשם אקרוקתא [ראה ישעיה כב ה] והמלכות אשר החריבה את ירושלים קרויה תנין [ראה ישעיה כז א] ומלכות ישמעאל היא פושקנצא — עורב נקבה, כי כל טובתו אינה אלא מהגר שהיא נקבה, ומלכות ישמעאל נקרא גלות האחרון סליק לארץ ישראל ויתבי בשלוח בארץ ישראל ואין שום אומה יכולה להזיזו, וכוחו הוא מחמת אילן — מה שעשה תשובה "תחת אחד השיחים" [בראשית כא טו], שבזכות זה הובטח מהקדוש ברוך הוא "כי לגוי גדול אשימנו" [שם יח] והיינו גדול באיכות ובשכר זה ניתן לו ארץ ישראל כל ימי היות ישראל בגלות עד ימות המשיח [וכן כתב "בעל הטורים" שם כה יח] ואמר רב פפא אי לאו שגם אני ראיתי כך ברוח הקודש לא הייתי מאמין שיהיה כח התשובה גדול כל כך.

ב. ואמר רבה בר בר חנה: זימנא חדא, הוה קא אזלינן בספינתא.

וחזינן ההוא כוורא, דיתבא ליה חלתא אנביה, וקדח אנמא עילויה.

[ראינו דג אחד, שעמד במקומו זמן רב, עד שהתקבץ על גבו חול, וצמחו עשבים על החול].

סברינן, יבשתא היא, וסלקינן על גביו, ואפינן ובשלינן אנביה, וכר חם גביה על ידי האפיה והבישול, אתהפוך כוורא, ונפלנו לתוך המים, ואי לאו דהוה מקרבא ספינתא, הוה טבעינן.

[היינו סבורים, שמקום זה, בו יש חול ועשבים צומחים בו, אחד מאיי הים הוא, על

כן ירדנו מן הספינה ועלינו עליו, הדלקנו אש ואפינו ובישלנו; כאשר התחמם גבו של הדג, התהפך הדג ואנו נפלנו למים, ואילו לא היתה הספינה קרובה היינו טובעים].⁽¹⁴⁾

ג. ואמר רבה בר בר חנה: זימנא חדא, הוה קא אזלינן בספינתא.

וסנאי [שטה] ספינתא בין שיצא לשיצא דכוורא [בין סנפירי הדג] תלתא יומי ותלתא לילותא, איהו בזקיפא, כנגד הרוח, ואנן בשיפולא.

[הספינה היתה שטה במשך שלשה ימים ושלושה לילות בין הסנפיר הקידמי לבין הסנפיר האחורי של דג אחד. הדג היה שט כנגד הרוח,⁽¹⁵⁾ והספינה שטה על ידי הרוח בכיון הנגדי].

מעשה המן, שהפיל גורל על חודש אדר שמזלו דגים, ומרדכי שהיה שפל בעיני המן הוא שהפילו ודחאו מגדולתו, ובכל שנה עושים ישראל שמחה על הנס שבא בגרמא דיליה.

ובריטב"א כתב שהוא משל לאומה שקמה ושטפה אומות אחרות, ואחר כך יקויים בה מה שאמרו [אבות ב'ו]: "על דאטפת אטפוך". [יתכן וכוונתו לערבים שהם שטופים בזנות (קידושין מט ב), ראה גירסת "הכותב" בעין יעקב].

14. ראה במהרש"א שאף מאמר זה רומז על גלות ישראל בימי אחשורוש שהיו סבורים שצמח מזלם של ישראל וגאולתם קרובה ים – צרות הגלות, יבשה – גאולה].

על כן נתערבו ישראל בין האומות ונהנו מסעודת אחשורוש כאילו אינם בגלות, ואז נהפכו ימי ניסן [זמן הגאולה] שהם גבו של אדר, לחימה עזה עד שנתחייבו ח"ו כלייה שנאמר: "ויקראו סופרי המלך בחדש הראשון" וגו'

[אסתר ג יב].

ואי לאו דמקרבא ספינה שחזרנו למצב של ספינתא וגלות ושבו בתשובה שלימה כמו שעשו מרדכי וסייעתו הוה טבעינן ח"ו בים הגלות.

וכעין זה בריטב"א: המשל כי ראו שיבואו ימים לישראל שיהיו בגלות בשלוח, ובזו יש לשמור תורתם יותר, כי הרוח קל מהרה עובר. עוד יש לפרש שרבה בר בר חנה ראה ברוח הקודש שקודם ביאת המשיח ירצו מישראל להגביה עצמם על האומות ולמשול עליהם, וכד חם אתהפוך, כלומר נהפכו ונתחזקו עליהם, ודבר זה יהיה קרוב לגאולה מחמת כשנתהפך ונתגברו מאד על ישראל ואילו לא היה קריבת הגאולה הוי טבעינן – על פי "אמת ליעקב", ראה שם.

15. רשב"ם. ורבינו גרשום פירש שהדג היה עולה כנגד שטף המים, ולדבריו נחא טפי מה שאמרו שהדג היה בזקיפא שהרי הרוח משפיעה

אזלינן בספינתא.

וחזינן לההוא ציפרא, דקאים עד קרצוליה [קרסוליו] במיא ורישיה ברקיע [ראינו את אותו ציפור, שעומד הוא במים, והמים מגיעים לו רק עד קרסוליו, וראשו מגיע עד השמים].

ואמרינן: אם המים מגיעים רק עד קרסולי הצפור, אם כן ליכא מיא עמוקים, כאן, ובעינן לחות [לרדת לתוך המים] כדי לאקורי נפשין [לצנן את עצמינו].

ונפק בת קלא, ואמר לן: לא תיחותו הכא, לרחוץ במים אלו, דהא נפלת ליה חצינא (18) לבר נגרא הא שב שני, ולא קא מטיא אארעא, לקרקעית הנהר, ולאז משום דנפישו מיא בלבד, לא הגיע לארץ, אלא גם משום דרדפי מיא.

[יצאה בת קול ואמרה לנו: מסוכן לרחוץ כאן במים, שמא תטבעו, שהרי נפל כאן גרזן לנגר אחד לפני שבע שנים [זמן מרובה מאד (19)], ועדיין לא הגיע הגרזן לקרקעית

וכי תימא: לא מסניא ספינתא טובא [במהירות]; כי אתא רב דימי מארץ ישראל לבלל, אמר: כמיחם קומקומא דמיא, מסניא הספינה שתין פרסי, ושאדי פרשא גירא [חץ] וקדמה ליה הספינה.

[אם תאמר: הדג לא היה מופלג כל כך בגודלו, כי הספינה שטה לאט במשך אותם שלש ימות. אל תאמר כך, כי כאשר בא רב דימי מארץ ישראל לבלל הוא נתן שני סימנים למהירותה של הספינה; סימן ראשון: בזמן שמחממים קומקום של מים הספיקה הספינה להתקדם ששים פרסאות! סימן שני: כאשר אדם עומד ויורה חץ במקביל לשיוט הספינה היינו רואים שהספינה ממהרת ממנו ומקדימה אותו].

ואמר רב אשי: ההוא כוורא "גילדנא דימא" הוא, שהוא מדגים קטנים שבים, (16) דאית ליה תרי שייצי [סנפירים], אבל שאר דגים שבים אין להם אלא סנפיר אחד באמצע הגב. (17)

ד. ואמר רבה בר בר חנה: זימנא חדא, הוה

וב"עץ יוסף" פירש שהוא רמז על תלמיד חכם — כוורא שאם ספינתא דגוף הולכת שלשה ימים בלא תורה, גורם שיהא ח"ו הס"מ בזקיפא וכו'. ועונשו יהיה, שיצטרך לרדת לגהנום — כמיחם קומקומא, ולחזור ב"גילגול" — גירא דפרשא, והם תרי שיצי, ראה שם.

18. כך צריך לומר — עין יעקב, רש"ש.

19. מספר שבע יבא על דבר ריבוי, כמו "שבע יפול צדיק וקם" [משלי כד טז], שכוונתו: הרבה פעמים מאד, וכן בכל מקום — מהר"ל.

בעיקר על הספינה והמפרשים שהם גבוהים מעל המים ולא על הדגים שבמים.

16. רשב"ם. [וראה ברכות מד ב וכתובות קה ב גילדני דבי גילי ברשי" ובערוך שם כתב שהם דגים גדולים].

17. במהרש"א פירש גם מאמר זה על מעשה דהמן, שמתחילה היה המן בזקיפא — בעליה ואנן בירידה, וצמו שלשה ימים לילה ויום כמאמר אסתר, ואז היה המן בזקיפא דתלייה, ומרדכי בשיפולא — שניצול מן התלייה. [וראה עוד בריטב"א].

מתותייהו.

[ראינו את אותם אווזים, שהיו שמינות כל כך, עד שהנוצות שלהן היו נופלות, ומתחת לאותן אווזים היו זורמים נחלים של שמן].

אמינא [שאלתי] **להו: אית לי בגוייכו חלקא לעלמא דאתי** [האם יש לי בכם חלק שאזכה לקבל אותו בעולם הבא?]

חדא דלי [הגביהה] **לי גרפא** [כסף], **וחדא דלי לי אטמא** [ירך] **לרמוז לי:** זה יהיה חלקך לעתיד לבא.

כי אתאי [כשבאתי] **לקמיה דרבי אלעזר** וסיפרתי לו מה שראיתי, **אמר לי:** עתידין ישראל ליתן עליהן את הדין, לפי שבחטאם מתעכב משיח מלבא, ואווזים אלו מצטערים מחמת שומנם.⁽²²⁾

הנהר, והסיבה לכך שהגרזן לא הגיע עדין לקרקעית אינה רק⁽²⁰⁾ משום שהמים עמוקים, אלא גם משום שזרם הנהר הוא מהיר, וסוחף איתו כל מה שבתוך המים].

אמר רב אשי: הווא, אותו עוף שראה רבה בר בר חנה, "זיו שדי" הוא, שאף אם רגליו על הקרקע, ראשו מגיע השמימה, דכתיב [תהילים נ יא]: **"זיו שדי עמדי"**, כלומר מגיע עד לשמים.⁽²¹⁾

ומביאה הגמרא מאמרי רבה בר בר חנה ממה שראה רבה בר בר חנה כשהלכו הוא וחביריו במדבר:

ואמר רבה בר בר חנה: זימנא חדא, הוה קא אזלינן במדברא.

וחזינו, הנהו אווזי, דשמטי גרפייהו משמנייהו, וקא נגרי נחלי המשא

ועל כן רצו להשיב את נפשם במי חכמת הנסתר, ויצאה בת קול להזהירם שלא יעסקו בנסתר לפני שימלאו את כריסם בחכמת הנגלה. [וראה ב"צפנת פענח" שמאמר זה מדבר נגד העיסוק ב"קבלה מעשית"].

22. א. כתב הריטב"א: **הווא אווזי דשמטי גרפייהו משמנייהו הם מלכות אדום וישמעאל, ועתידות לחזור ולקרוא בשם ה' לימות המשיח, מי שישאר מהם, ומפני שגלותינו מעכב תשובתם, אנו עתידין ליתן עליהם את הדין.**

ב. ובמהרש"א פירש מאמר זה על השגת החכמה [ראה ברכות נז א הוראה אווז בחלום יצפה לחכמה], ותענוג נפשי רוחני — נהרא דמשחא, שיזכו בו לעתיד לבא, והאווזים הראו לו שאי אפשר לזכות בתענוג רוחני זה, על ידי חכמה בלבד, אלא בצירוף מעשים טובים, על כן **חדא דליא גרפא** כנגד הידים, **וחדא דליא**

20. רשב"ם. שהרי לעיל אמרו: "אמרינן ליכא מיא", משמע שבאמת היו המים עמוקים. [וראה להלן על פי המהרש"א].

21. א. זה לשון התרגום: "ותרנגול ברא דקרצולי שרין בארעא ורישא מטי בשמיא מרנן קדמי".

ב. במהרש"א פירש מאמר זה על התורה הקדושה שיש בה שני חלקים: נגלה — **מים** ונסתר — מעשה מרכבה, ובחכמה עליונה המגיעה עד לשמים אין **מים** [ראה חגיגה יד ב], ואף לחכמה הנגלית לא תיחותו בלא קבלה מרב ומלמד, כי תלמיד חכם אחד [נגרא ובר נגרא] נפלה לו קושיא וספק שאינו יכול לעמוד על אמיתת הענין זה **שבע שנים** לא משום **ריבוי** הענין, אלא משום **חריפותא ועומקו**. [והוא רמז על יהושע בזמן פטירת משה, ראה שם].

וב"עץ יוסף" פירש להיפך, שהם סברו שאין בחכמה הנגלית עומק ויכולו להשיגה בקלות,

[סימן: (23) **כעפרא**, **דתכילתא**, **טרקתיה** **עקרבא**, **לסלתיה**].

ואמר רבה בר בר חנה: זימנא חדא הוה קא אזלינן במדברא.

ואיתלוי בהרן ההוא טייעא, דהוה שקיל **עפרא ומורח ליה**, **ואמר: הא אורחא לדוכתא פלן**, **והא אורחא לדוכתא פלן**.

[התלווה אלינו סוחר ישמעאלי, שהיה לוקח עפר ומריח אותו ואומר: זו הדרך למקום פלוני, וזו הדרך למקום פלוני].⁽²⁴⁾

אמרינן ליה: כמה מרחקינן ממיא [שאלנו אותו: כמה אנו רחוקים ממקום שיש בו מים]?

מתנות טובות שנתן הקב"ה לישראל מן המדבר הן, כמו שאמרו בשיר השירים רבה על קרא ד"מי זאת עולה מן המדבר".

23. להלן בגמרא מופיעים חמישה מאמרים שעוסקים בכוחו של "טייעא" ובדברים שהראה לרבה בר בר חנה:

א. טייעא דמורח **עפרא**; ב. ענין מתי מדבר ותכילתא דפסק רבה בר בר חנה מבגד של אחד מהם; ג. הר סיני דהדרא ליה **עקרבא**; ד. בלועי דקרח; ה. היכא דנשקי ארעא ורקיעא דאנח רבה בר בר חנה סילתיה בכוותא דרקיע.

מאמרים אלו רמוזים ב"סימן" שנרשם בראש הסוגיא [חוץ ממאמר בלועי דקרח שלא נרשם לו סימן, וראה אבות ב י: והוי זהיר בגחלתן, של חכמים, שלא תכוה, ותענש אם תעבור על דבריהם, שנשיכתן נשיכת שועל ועקיצתן עקיצת עקרב. ובעבודה זרה כז ב: טרקייה חיויא דרבנן דלית ליה אסותא. ויש שפירש: היות וקרח נחלק על התכלת, על כן עניינו נכלל כבר בתיבת **תכילתא**].

24. בפשוטו משמע שהטייעא לא אמר להם רק מה המרחק אל מקום פלוני כו', אלא היה יכול לכוון אותם על ידי הרחה באותו עפר כיצד להגיע מכאן למקום אחד וכיצד להגיע מכאן אל מקום שני.

אטמא — כנגד הרגלים ללכת בדרך טובים. אבל הרשעים שאינם עושים מעשים טובים, ו"אוכלים" את ה"אווזים" האלו **עתידים ליתן על כך את הדין**.

ג. וב"חידושי גאונים" על עין יעקב הביא פירוש ה"עקידה" שמאמר זה רומז לאנשים דלי דעת ושמיני בשר ונכסים וכבוד, עד שרפו ידיהם מעסקי נפשם, מרוב טרדתם אחרי ממונם.

עוד ראה, כי לא נשאר בידם טובה, אלא הכל נמשך ויוצא תחתם דרך נחלה וירושה לבאים אחריהם.

ורבה בר בר חנה שאלם, אם אפשר ללמוד משהו מדרכם לחזות בנועם ה' לעולם הבא.

ועל זה הרים אחד את כנפו להראות איך נשטמו ממנו הנוצות — כלי המעשה בגלל שמנינותו.

והשני הרים רגלו להורות על הנחל היורד תחתיו, וללמד כי לא נשאר בידו מאומה מכל עמלו.

וב"עוללות אפרים" פירש מאמר זה בשני אופנים, ראה שם ב"חידושי גאונים", וכתב דהא דעתידין ליתן עליהם את הדין היינו על שלא הוכיחום ישראל שיחזרו למוטב.

וראה עוד במהר"ל שפירש מאמר זה על השכר הרוחני שיזכו לו לעתיד לבא. [והמשיל אותו בעוף שאין בו כבידות חמירת כל כך שהרי פורח באויר, ועוף זה עומד במדבר — מקום שמסולק מכל הדברים החמריים, ועל כן כל

ואמר לן הטייעא, הבו לי עפרא להריח
בו! (25)

ויהיבנן ליה עפר, הוא הריח בו, ואמר לן:
מרחקינן תמני פרסי [שמונה פרסאות].

אחרי שהתקדמנו בדרכינו, תנינן [חזרנו]
ויהיבנן ליה עפרא, לדעת כמה אנו רחוקים
עתה ממקום שיש בו מים.

אמר לן הטייעא, דמרחיקינן ממקום שיש בו
מים, רק תלתא פרסי.

עדיין היה מקום לחשוב, אולי הטייעא
משקר, וכלל אינו יודע כמה אנו רחוקים מן
המים, או שהוא יודע להבחין בזה על פי

חישוב זמן הנסיעה וכיוצא בו.

על כן: אפכית ליה, עפר זה בעפר זה, לנסות
אותו אם אכן הוא בקי כל כך, להבחין מתוך
העפר בלבד, כמה המרחק בין המקום
שממנו בא העפר לבין המים.

ולא יבילית ליה [לא הצלחתי ל"נצח" אותו],
כי הטייעא ידע להבחין היטב, בין עפר זה
לעפר זה, ולומר כמה רחוק מקומו של העפר
ממים. (26)

אמר לי אותו "טייעא": (27) תא, אחוי לך [בא
ואראה לך] מתי מדבר, ישראל שמתו באותן
ארבעים שנה שהלכו במדבר.

25. על פי מהרש"א ו"עץ יוסף".

26. א. כתב הריטב"א: עובדא דטייעא דמורח
ארעא דבר טבעי היא, ואף על פי כן יש בו
משל, כי השם [מודד, בוחן ובודק] אורחותיו
זוכה ומקבל פני שכינה. וראה בהערה לעיל.

ב. והמהרש"א פירש מאמר זה על תלמיד
חכם שהגיע קרוב למעלת מלך המשיח שנאמר
בו "והריחו בירתא ה'" [ראה סנהדרין צג ב
ובמהרש"א נדה כ ב] ותלמידיו שאלוהו כמה הם
רחוקים מדרגה זו, ראה שם.

ג. וב"עץ יוסף" הביא מספר "גבולת בנימין"
שטייעא — סוחר ישמעאלי זה, הוא היצר הרע,
הסוחר הגדול שמציע לכל אחד "סחורה" ופיתוי
אחר. [והוא כישמעאל שנאמר בו: "על פני כל
אחיו ישכון" [בראשית טז יב] — כשהאדם
מתפתה אחריו; ונאמר בו: "על פני כל אחיו
נפל" [שם כה יח] כשהאדם עומד כנגדו
ומנצחו].

והיה לוקח אדם שקרוץ מחומר ועפר, ובודק
מה טיבו, אם יתן האדם ליצר פתח להכנס
ולפתות יראה לו היצר הא אורחא לדוכתא פלן

— גהינום, ואם לא יאבה ולא ישמע לו יהיה
היצר מסייעו לעבוד את ה' בשני יצרים ויראה לו
אורחא לדוכתא פלן — גן עדן. [כמו שכתב
האלשיך].

בתחילת דרך העבודה הם שאלו אותו כמה
הם רחוקים ממדרגת ה"חסידות", ואמר להם:
עליכם לעלות שמונה מעלות ב"סולמו" של רבי
פנחס בן יאיר, ואחרי שהגיעו ל"פרישות" אמר
להם עדיין חסרים אתם שלש מעלות [קדושה,
ענוה ויראת חטא — על פי המשנה בסוף סוטה,
ראה שם בתוספות יום טוב] כדי להגיע לתכלית.

27. רשב"ם. וב"עין יעקב" איתא: ואמר רבה בר
בר חנה אמר לי ההוא טייעא [וכן לקמן בשאר
דברים שהראה לו הטייעא]. לפי זה, אין הכרח
שמדובר באותו טייעא. ואכן ב"עץ יוסף" פירש
טייעא דהכא — אליהו [ראה ברכות ו ב] ולעיל
פירש שהוא משל ליצר הרע. [וב"צפנת פענח"
כתב שהעיקר כגירסא דידן, ופירש ש"טייעא"
הוא חכם מחכמי אומות העולם שהם במדבר —
ארץ לא זרועה תורה ומצוות].